

TAKLİTTEN TEMSİLE ÇEVİRİ KAVRAMI

Sevcan YILMAZ KUTLAY*

ÖZ: Çeviri kaynak metni onun var olamadığı bir bağlamda temsil ettiği için varlıkla yokluğu birleştiren bir temsil olarak görülebilir. Kaynak metin ya da onun herhangi bir ögesini o an orada aynen görmeyi beklemek bu açıdan çelişkili olabilir çünkü kaynak metin o an orada olsa o metnin adı çeviri olmazdı. Yani, iki ayrı metinden söz etmek için farklılaşmaya ihtiyaç duyarız. Bu bakış açısıyla çeviri kaynak metinden farklılaşarak var olur ve onunla *temsili* bir ilişkisi vardır. Temsil kavramının tanımı her ne kadar alandan alana farklılık gösterse de temsile ilişkin üç temel paradigmadan bahsedebiliriz: dini determinizm dolayısıyla temsili taklit olarak gören mimetik bakış, dünyayı tam olarak temsil etme amacı taşıyan sözmerkezci bakış ve temsilin imkansızlığına inanan yapısalcılık sonrası bakış. Çeviribilimde bu üç paradigmanın karşılığı eşdeğerlik kavramını temsilin derecesi olarak gören dilbilimsel yaklaşım, dili ve temsili birer dizge olarak kabul eden dizgeci yaklaşım ve temsilin ve çevirinin kısmi ve yanlı doğasını vurgulayan yapısalcılık ve sömürgecilik sonrası yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Çeviriyi nasıl tanımladığımız çeviri kuramımızı ve çeviri kuramı da çeviri tanımımızı şekillendirir. Bu makalede çeviri bir temsil olarak ele alınarak çeviribilimde bu temsiliyetlerin farklı paradigmalardaki sınırları sorgulanacaktır.

Anahtar sözcükler: çeviri, temsil, taklit, mimesis

THE NOTION OF TRANSLATION FROM IMITATION TO REPRESENTATION

ABSTRACT: Representing the source text in a context where source text cannot exist, translation can be seen as a representation linking presence and absence. Expecting to see the source text or any part of it identically in that context can be contradictory because if the source text exists there, it will not be called as a translation. To talk about two separate texts (source and target) we need differentiation. Translation becomes itself by differentiating with the source text and they have a representational relation. Even though the definition of representation differs from each other in different disciplines, we can mention three main paradigms about representation: the mimetic perspective considering representation as a copy because of religious determinism, the logocentric perspective aiming to represent the world completely and the poststructuralist perspective believing the impossibility of any representation. The projections of these three perspectives into Translation Studies are the linguistic approach perceiving

* Öğr. Gör. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Modern Diller Bölümü. sevcanykutlay@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7841-3513>

Geliş Tarihi (Received): 22.11.2019

Kabul Tarihi (Accepted): 30.12.2019

Yayın Tarihi / Published: 17.02.2020

equivalence as the degree of representation, systemic approach recognizing the language and representation as a system and poststructuralist and postcolonialist approach underlining the partial and subjective nature of both representation and translation. How we define translation determines our translation theory and our theory determines our notion of translation. In this article, translation is studied as a representation and the limits of this representation are questioned in different paradigms of Translation Studies.

Keywords: translation, representation, imitation, mimesis

Giriş: Bir Temsil Olarak Çeviri

Çeviribilimin temsil kavramıyla ilgili ilişkilendirmesini yapmadan önce temsilin genel tanımlarına bakacak olursak Stuart Hall “temsil”i “anamlı bir şeyi söylemek” ya da dünyayı anlamlı olarak başka kişilere göstermeyi, anlam üretmeyi sağlayan kültür öğeleri arasındaki ilişkinin temeli olarak tanımlamaktadır.¹ Çevremizdeki kişileri, nesnelere, olgu ve olayları göstermemizi sağlayan kavramlar ve dizgeler temsil yoluyla işler. “Misal, emsal, masal, mesel, temsil” gibi Arapça “*msl*” kökünden gelen kavramlarda ise “benzemek, ‘gibi olmak’, bir başkasının sureti olmak ögesi vardır” ve “imge; bizi dosdoğru gerçeğin kendisine götüren saydam bir görünüşten de ibaret değildir; aynı zamanda, varlığın kendinden ayrılmasıdır”². Tüm bu kavramlarda “beliriş ve ‘buraya/ şimdiye geliş’ kadar, buradan uzaklaşma ve bir eksiklik düzlemine kayma” da söz konusudur³.

Temsilin farklı alanlardaki kavramsallaştırılmaları farklılık gösterebilir. Siyasi anlamda “parlamentoda temsil”, sanat alanında genel olarak “mimetik ikame”, özellikle tiyatro ve sahne sanatlarında “bir üretim ve yeniden üretim” olarak ele alınabilir⁴. Peki tüm bu temsilleri temsil yapan ve aynı adla adlandırılmalarını sağlayan ortak nokta nedir?⁵ Kuram kavramını yapısöküme uğratan Jacques Derrida’ya göre dilin bir temsil olduğunu düşünmek bir “önyargı”, “kuramsal bir hata”dır⁶. Felsefede kavramların ortak bir tanıma sahip olabilmemesinin nedeni ona göre “felsefi vertigoyu” durdurmak ve ortak bir tartışmayı mümkün kılmaktır⁷.

¹ Stuart, Hall, *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, çev. İdil Dündar, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 15.

² Tuba, Ayten, *Fotoğraf ve Temsil: Ara Güler’in İstanbul’a Bakışı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, yüksek lisans tezi, 2008, s. 52.

³ T. Ayten, *age.*, s. 52.

⁴ Jacques, Derrida, “Sending: on Representation”, *Social Research*, 49(2), 1982, 249-326, s. 298-99.

⁵ J. Derrida, *agm.*, s. 302.

⁶ J. Derrida, *agm.*, s. 304.

⁷ J. Derrida, *agm.*, s. 301.

Çeviribilim alanına gelecek olursak, çeviri varlıkla yokluğu birleştiren bir temsil olarak görülebilir çünkü kaynak metni onun olmadığı, var olamadığı bir bağlamda temsil eder. Erek metnin varlığı kaynak metnin yokluğunun kanıtıdır çünkü kaynak metin orada olabilse erek metne gerek kalmazdı. Bu açıdan bakıldığında kaynak metni, yazarı ve anlamı bu yeni bağlamda “aynen” görmek istemek bir çelişkidir çünkü bir kişi ya da şey başka bir kişi ya da şey tarafından temsil ediliyorsa o an orada kendisi bulunamıyor demektir. Kaynak metin ya da onun herhangi bir ögesini o an orada aynen görmeyi beklemek bu açıdan mantıksızdır çünkü kaynak metin o an orada olsa o metnin adı çeviri olmazdı. Sibel Varol temsil eden ve edilen arasındaki bu ilişkiyi şöyle açıklar: “Temsil, temsil edileni, yani orada olmayanı fiziksel olarak *ikame* eden şeydir. Öyleyse, temsil varlıkla yokluğu birbirine bağlayan bir *dolayım*lama ve *mevcut olanı orada bulunmayandan ayıran, dolayısıyla farklılaşmaya ve anlamın oluşmasına izin veren bir sınırdır*”.⁸ Yani farklılaşma olmadan anlam oluşamaz çünkü iki ayrı metinden söz edemeyiz. Bu bakış açısıyla çeviri kaynak metinden farklılaşarak var olur ve onunla *temsili* bir ilişkisi vardır.

Peki “ikame” iyi bir şey midir yoksa bir nevi yedeklik olarak görülüp temsil edeni ikinci bir konuma mı düşürür? Aslında, resim ve fotoğraf sanatı başta olmak üzere tüm insan bilimleri tartışmalarında sıkça kullanılan “temsil” ve “ikame” kavramlarının statüsü tarih boyunca değişiklik göstermiştir. Söz konusu kavramsallaştırmaları Hall, yansıtmacı, maksatlı ve inşacı olarak üç ana gruba ayırır. Çeviribilim kuramlarında da çevirinin ne olduğu ve neyi temsil ettiği ya da temsil etme iddiasında olduğu değişiklik göstermektedir. Çeviribilim açısından bu ayrımı Çakıroğlu üç farklı paradigma olarak gruplandırır: dini determinizmin hakim olduğu ilk paradigma, sözmerkezci paradigma ve yapısalcılık sonrası paradigma.⁹ Hall’un yansıtmacı paradigması dini determinizmin hakim olduğu paradigmayla benzerlik gösterirken maksatlı ve inşacı paradigması Çakıroğlu’nun sözmerkezci paradigma grubuyla paralellik gösterir. Hall yapısalcılık sonrası için ayrı bir gruplandırma yapmaz. Aşağıda Hall ve Çakıroğlu’nun sınıflandırmaları bir arada kullanılarak temsilin farklı kavramsallaştırmaları çeviribilim açısından incelenmeye çalışılacaktır.

⁸ Sibel, F. Varol, *Temsil, İdeoloji, Kimlik*, İstanbul: Varlık Yayınları, 2016, s. 14.

⁹ Kadir İlber, Çakıroğlu, “Representation in Translation and Author’s Preferred Text”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2019, (Ö5), 277-284. DOI: 10.29000/rumelide.606156, s. 278.

1. Dini Determinizm, Taklit (*Mimemis*), Taklidin Derecesi Olarak Eşdeğerlik

Temsil kavramına ilişkin ilk paradigma “Söz”ün yüceliğine ve Tanrı kelamı olarak eksiksiz iletiminin zorunluğunu inanan, aksi takdirde ölümcül yaptırımlar uygulanabileceğini düşünen dinsel determinist yaklaşımın temsil algısıdır.¹⁰ Benzer şekilde, sanatın gerçekliği temsil edip etmediği ya da nasıl temsil ettiği/etmesi gerektiği sanat alanında çok tartışılmış bir sorunsaldır. Eski Yunanlarda temsil kavramının taklit, kopyalama, canlandırma gibi tüm alt grupları *mimesis* başlığı altında toplanmıştır.¹¹ Temsile ilişkin ilk ayırım Platon’un sanatsal temsil-düşünsel temsil ayrımıdır.¹² Ona göre sanatsal temsil bizi aldatmaktadır ve bu nedenle de ideal devletinde sanatçılara yer vermez.¹³ Aristoteles ise *mimesis* kavramıyla öykünmecî yaklaşımı başlatmış ve “tıpkı dilin fikirleri temsil etmesi gibi, şiirin de hareketi ve hayatı temsil ettiğini söylemiştir”.¹⁴ Platon’un aksine, “sanatın gerçekliği temsil ettiğini ve sanatın en temel biçiminin bile bize gerçeklik hakkında bir şeyler öğretebileceğini öne sürmüştür”.¹⁵

Yansıtmacı yaklaşım *mimemis* kavramından hareketle “anlam, reel dünyadaki olaylar, fikirler, kişiler veya nesnelere içinde oluşmaktadır ve dil, aynaya benzer bir işleve sahiptir ve gerçeğin dünyada bulunduğu haliyle yansıtılmaktadır” iddiasındadır. Bu yaklaşıma göre dil dünyayı ayna gibi yansıtabilir ve “kelimeler, göstergeler ve şeyler arasında taklit veya yansımanın direkt ve şeffaf ilişkisi” bulunmaktadır.¹⁶

Çeviribilimde ise eşdeğerlik temelli paradigma (öncesi dönem) kaynak ile erek metin arasındaki ilişkiyi bir “taklit/*mimesis*” olarak görerek bu taklidin derecesini “eşdeğerlik” kavramı üzerinden incelemiştir diyebiliriz. Paradigma öncesi dönemde çeviri tanımları dilbilgisel bir bakış açısıyla yapılmakta ve öncelikle çevirinin imkânsızlığına değinilerek sonra bir takım gereklilikler listeleri yapılmaktaydı. Örneğin, Etienne Dolet özgünün doğru anlaşılması, yazarın niyetinin doğru anlaşılması ve özgünün biçiminin korunması gibi gerekliliklerden bahsetmiştir.¹⁷ Bu dönemde çeviri özgünün mümkün olmayan, kusurlu bir taklidi niteliğindedir.

¹⁰ K. İ. Çakıroğlu, agm., s. 278.

¹¹ S. Varol, *age.*, s. 15.

¹² S. Varol, *age.*, s. 16.

¹³ Fatih Balcı, “Modern Sanatta Temsil Krizi”, *Journal of Arts*, C. 2, S. 1, 2019, s. 63-76.

¹⁴ F. Balcı, agm., s. 65.

¹⁵ S. Varol, *age.*, s. 16.

¹⁶ Stuart Hall, *age.*, s. 24.

¹⁷ Douglas, Robinson, *Western Translation Theory from Herodotus to Nietzsche*, Routledge, London and New York, 2014, s. 95.

Roman Jakobson “diliçi, dillerarası ve göstergelerarası çeviri” ayrımıyla var olan çeviri tanımını diğer alanlara doğru genişletir¹⁸. John C. Catford ise eşdeğerlik kavramıyla aynılığın derecesini nitelendirmeye çalışmıştır. *A Linguistic Theory of Translation* başlıklı kitabında Catford “çeviri diller üzerinde gerçekleşen bir operasyondur: bir dildeki bir metni başka bir dilde *ikame* etme sürecidir” der ve çeviri kavramının bu nedenle kaçınılmaz olarak dilbilimle ilişkili olması gerektiğini belirtir.¹⁹ Çeviri bu durumda bir dildeki “metinsel materyalin” diğer dildeki eşdeğeriyle değiştirilmesi anlamına gelir. Bu bakış açısı çeviribilimi dilbilimin alt alanı ve çeviriyi tek yönlü bir süreç olarak gören yüzeysel bir eşdeğerliği temel alan bir bakıştır.²⁰

Eugene Nida’nın “devingen eşdeğerliği” çevirinin bir iletişim süreci olduğunu söylemesiyle öncekilerden farklılık gösterir. Çeviri amacını okurda aynı etkiyi ve tepkiyi yaratmak olarak belirler çeviri amacını ve “önce anlam sonra biçim açısından en yakın eşdeğeri”ni bulmak gerekliliğinden bahseder.²¹ Peter Newmark ise ayrıntılı bir metin analizi sonucunda yazarın niyet ettiği şekilde anlamı diğer dile geçirmeyi hedef belirler.²² Çeviribilimin dilbilimin alt alanı olduğu paradigma öncesi bu dönemde genel olarak çeviri kaynak metindeki gerçekliğin kusursuz bir temsili olarak kavramsallaştırılmış ve gerçeklik de yazarın amacı, niyeti, anlam gibi kaynak metinde mutlak ve değişmez bir şekilde var olan bir olgu olarak görülmüştür.

2. Sözmerkezcilik, Maksatlı/İnşacı Yaklaşım ve Dizgeci Paradigma

Temsile dair ikinci paradigma sanat ve edebiyatta maksatlı ve inşacı paradigmaya çeviribilimde ise dizgeci kültür paradigmasına denk gelmektedir. Rönesans ve Aydınlanma ile başlayan ampirik düşüncüyü temel alan bu bakış açısında, kendi içinde temsil tanımlarında vurgu farklılıkları olsa da akli temel alan bilimselci bir temel hakimdir.²³ Ortaçağın skolastik düşüncesinin simge kavramını, “zihnin işleyişi için kendisi dışında bir şeyi temsil eden şey” olarak tanımlamasıyla temsil, “ikame” ve “benzerlik”ten

¹⁸ Roman, Jakobson, “On Linguistic Aspects of Translation”, Rueben Brower (ed.), *On Translation*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1959, s. 232-239.

¹⁹ John C. Catford, *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*, Oxford University Press, London, 1965, s. 1.

²⁰ Jixing, Long, “Translation Definitions in Different Paradigms”, *Canadian Social Science*, c: 9 (4), 2013, 107-115, s.108.

<http://www.cscanada.net/index.php/css/article/view/j.css.1923669720130904.2703>.

DOI:<http://dx.doi.org/10.3968/j.css.1923669720130904.2703>.

²¹ Eugene A. Nida, *Towards a Science of Translating: with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: Brill, 1964, s. 12.

²² Peter, Newmark, *Approaches to Translation*, London & New York: Prentice Hall Print, 1982/2001, s. 5.

²³ K.İ. Çakıroğlu, agm., s. 278.

ziyade “işaret etme” anlamında kullanılagelmiştir.²⁴ Temsil edenle temsil ettiği şey arasındaki benzerliğin zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Yani temsil kavramı statü olarak ikincil olmadığı gibi temsil aynılık/benzerlik anlamına gelmek zorunda da değildir. Yazarlığın “kilise dogmalarının bekçisi” olmak ve okurluğun “bu dogmaları öğrenecek kişi” olmak anlamına geldiği dönemlerde kaynak metnin kendisi de Tanrı bilgisinin bir temsili niteliğindedir zaten. Ancak daha sonraları temsiliyet sorgulanmaya başladıkça temsile dâhil olan güç ve ideoloji ilişkileri görünür hale gelmiştir.

Maksatlı yaklaşım, yansıtmacı yaklaşımın tersine “konuşmacının, yazarın dünyadaki kendi biricik anlamlarını dil içine yerleştirdikleri fikri”ne dayanmaktadır. Bu yaklaşımda, bireyin istenci, yazarın niyeti anlamı belirlemektedir.²⁵ İnşacı yaklaşımda ise maddi dünyanın anlamı iletmediği söylenir. “Dil sistemi veya herhangi bir sistemi, kavramlarımızı temsil etmek için kullandığımız dikkati çeken inşacı yaklaşım, dünyayı anlamlı hale getiren ve başkalarıyla anlamlı olarak iletişim kuranın sosyal aktörler olduğunu ileri sürmektedir”.²⁶ Anlamı inşa eden sosyal aktörler ve onların içinde bulunduğu kültür ve dil gibi çeşitli temsil dizgeleridir. Bu da “diller içerisinde kendine göre düzenlenmiş göstergeler” kullanılmasıyla mümkündür.²⁷ Ferdinand de Saussure’ün *langue* ve *parole* ayrımı da dili bir dizge olarak ele alması açısından sözmerkezciliği güçlendirmiştir. İnşacılar göre dil dünyayı ayna gibi yansıtamaz çünkü tüm göstergeler ve gösteren ile gösterilen ilişkisi rastlantısaldir (bkz. Saussure). Dolayısıyla, göstergeler kendi kendilerine anlamı sabitleyemezler. “Anlam, ancak kodlar aracılığıyla sabitlenen kavram ve göstergelerle kurulabilmektedir” ki bu da ilişkiye bağlı bir anlam ve *aracılı bir temsil* demektir.²⁸

Batı felsefesinin “dünyayı tam olarak temsil edecek mükemmel ussallıkta bir dil yaratma isteği” sözmerkezci düşüncenin “denetime açık, gözlenebilir bilgiye ulaşmak ve gerçekliği ancak bu şekilde meşru saymak” çabasını açıklar. Ancak bu çaba “aklın tiranlığı” olarak adlandırılabilir dayatmacı bir tavır da doğurmuştur denilebilir.²⁹ Çünkü “aklın kesinliği düşüncesi, *kesin olmayanın, yerine oturmayanın, farklı olanın bastırılması ya da dışlanması*

²⁴ S. Varol, *age.*, s.18.

²⁵ S. Hall, *age.*, s.24.

²⁶ S. Hall, *age.*, s.24.

²⁷ S. Hall, *age.*, s.24-25.

²⁸ S. Hall, *age.*, s.26.

²⁹ F. Balcı, *agm.*, s.66.

zorunlu kılmıştır”³⁰. Bu kesinlik arayışı sözmerkezciliği söküme uğratan yapısalcılık sonrası düşünürlerine kadar sürmüştür.³¹

Kant’ın aklın kesinliğiyle ilgili bu tartışmaya katkısı “bilginin yalnızca nesnel gerçekliğe değil, aynı zamanda insan aklının kendisine de bağımlı olduğu tezidir”.³² Gösterme yetisi ve kavramsallaştırma yetisi olarak iki temel yeti ayrımı yapan Kant sanatın bu ikisinin çatışmasından besleneceğini söyler.³³ Heidegger ise asıl önemli olanın “temsil değil, temsiliyetçilik olduğunu” iddia ederek temsiliyetçiliği “gerçekliği yeniden sunmaktan ziyade, şeylerin nasıl düşünülmesi gerektiğini öngören bir düşünme şekli” olarak kavramsallaştırır.³⁴

Sanat alanında temsil sorunsalının temeli, gören ile görülen arasındaki ilişkidir. İzlenimciliğe (Empresyonizm) kadar Batı sanatı temelini Platon’un “ayna” kuramına dayanmaktaydı ve “zihnimizin gerçekliği ayna gibi yansıtılabildiği” düşünülmekteydi. “Zihin dışındaki nesnelere yeterli, kesin ve doğru bir şekilde “temsil” edilebilirdi, yani bir sanat yapıtı gerçekliği yeniden üretebilirdi”.³⁵ İzlenimcilik ise “temsilin gören ve görülen arasındaki karşılıklı ilişkiden doğduğu ve temsile soyunan sanatçının bunları göz ardı etmemesi gerektiği düşüncesi”ni sanat tartışmalarına dâhil etmiştir.³⁶ Temsil edilen nesnenin sorgulanmaya ihtiyaç duyduğu fikrini ilk ortaya atan sanat akımlarındandır.³⁷ Kübizm ise resmin alımlanma sürecinde entelektüel çaba gerektiğini iddia ederek resmi kendi gerçekliğinden koparır ve izleyiciden bir dönüşüm ve entelektüel çaba beklerken Dışavurumculukta (Ekspresyonizm) “gerçekliğin bizim bireysel dünyamızın derinlerinde yattığı”ni iddiası hâkimdir.³⁸

Çeviribilimde ise sözmerkezci yaklaşım Saussure ve Rus yapısalcıları üzerinden Itamar Even-Zohar’ın Çoğuldizge Kuramı ile kendini göstermiş ve çeviri sürecindeki kontrol ve karar mekanizmaları değişim eyleyicileri

³⁰ Richard Appignanesi ve Chris Garratt, *Herkes İçin Postmodernizm*, çev. Doğan Şahiner, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 54-55.

³¹ F. Balcı, agm., s. 66.

³² S. Varol, *age.*, s. 22.

³³ F. Balcı, agm., s. 65.

³⁴ S. Varol, *age.*, s. 27.

³⁵ F. Balcı, agm., s. 70.

³⁶ F. Balcı, agm., s. 70.

³⁷ F. Balcı, agm., s. 67.

³⁸ Hasan Bülent, Kahraman, “Sanatta Konvansiyonel-Tradisyonel İlişkinde Bakışlar”, *Hürriyet Gösteri*, 1991, s. 43.

kavramı aracılığıyla tartışmaya açılmıştır. Ancak Çoğuldizge Kuramı'na ana vurgunun özneler değil dizgeler üzerine olduğu eleştirisi getirilir.³⁹

Andre Lefevere çeviriyi bir “yeniden yazma” olarak adlandırarak güç kavramını çeviribilime kazandırmıştır. Lefevere'e göre yeniden yazma ideoloji ve *poetika* tarafından belirlenir ve edebiyat kültürün bir alt dizgesi olduğundan siyaset işin içine girer. “Güç, ideoloji ve yönlendirme gibi konular da hem ideolojik, hem de yazınbilimsel unsurlarla örülü olan ‘yeniden yazım’ süreciyle ilintilidir”.⁴⁰ Lefevere'in “patronaj” kavramı bu açıdan kişilerin çeviri sürecine etkisini vurgulamıştır. Patronaj dini, siyasi, adli bir güç unsuru olabileceği gibi yayınevleri ve medya kurumları da benzer bir güce sahip olabilir.⁴¹ Liderler, sanatçılar, kurumlar bir kimlik, örneğin bir ulus inşası sürecinde patronaj olarak karşımıza çıkabilirler. Hapis, her türlü şiddet gibi caydırıcılar da bu güç dengesinin birer parçası olabilmektedir. Yeniden yazım süreci sonunda, “edebi metinlerin çevirmenlerinin, söz konusu metinlerin kabul veya reddedilmelerinde, saygınlık kazanmalarında veya kaybetmelerinde önemli bir rol oynadıklarını” öne sürer.⁴²

Çeviri sürecinde güç konusu önceleri ideoloji kavramı üzerinden işlene de daha sonraları ideoloji yerini “söylem” ya da “habitus” gibi daha nötr kavramlara bırakmıştır. Pierre Bourdieu'nün “alan” kavramı “dizge” yerine, “habitus” kavramı ise eyleyicileri açıklamakta kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktada sosyal bilimlerde genel olarak ideoloji kavramının yerini Foucault ile birlikte söylem kavramına bıraktığını hatırlamak gerekir.⁴³

3. Yapısalcılık Sonrası ve Temsil Krizi

Üçüncü yaklaşım ise yapısalcılık sonrasının temsili imkânsız kılan ve sözmerkezciliği yapısöküme uğratan bakışıdır.⁴⁴ Yapısalcılık sonrası düşünürleri ise gösterenin her zaman başka bir gösterene gönderme yaparak hiçbir zaman gösterileni temsil etmediği savından yola çıkarak temsilin imkânsızlığını savunmuşlardır. Derrida “temsili aşmanın kolay olmadığı, ayrıca politik veya etik olarak doğru olmayabileceği” iddiasındadır.⁴⁵ Sanat

³⁹ Bkz. Şehnaz, Tahir Gürçağlar, “Çoğuldizge kuramı, uygulamalar, eleştiriler”, *Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler*, Mehmet Rifat (ed), 243-268, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 243-268.

⁴⁰ İrem, Üstünsöz, “The Notion of ‘Translation as Rewriting’ and its Implications for the Post-colonial Approach to Translation”, *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*; C. 1, S. 1, 2010, 89-106, s. 90.

⁴¹ John, Milton & Paul Bandia (ed), *Agents of Translation*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2009, s. 15.

⁴² İ. Üstünsöz, agm., s. 90.

⁴³ S. Varol, *age.*, s. 9.

⁴⁴ K.İ. Çakıroğlu, agm., s. 279.

⁴⁵ S. Varol, *age.*, s. 28.

alanında ise Sürrealistler ve Dadaistler yapısalcılık sonrasında etkilenerek “reddiyeci” bir tavırla “fütüristlerin sağlıklı bir gelecek için gerekli görüp övdükleri ve en yüksek sanatsal eylem” kavramına savaş açmışlar ve “savaşın akıl dışılığını, acımasızlığını, yarattığı yıkımları”nı vurgulamışlardır.⁴⁶

Edebiyat ve sosyal bilimlere gelecek olursak metinlerin anlam ilişkilerinden ziyade güç ilişkilerinden oluştuğunu da düşünebiliriz ve bu yüzden Foucault’nun odak noktası “anlam ilişkileri değil, güç ilişkileri”dir.⁴⁷ Foucault “dili değil söylemi bir temsil sistemi olarak inceler”.⁴⁸ Foucault’ya göre “bilgiyi üreten şey özne değil, söylemdir. Söylem güçle sarmalanmıştır ama gücün/bilginin işlev görmesi için bir ‘özne’ bulmak (kral, egemen sınıf, burjuvazi, devlet vs.) şart değildir”.⁴⁹ Hall’a göre “özneler belirli metinler üretebilir ama belirli bir dönem ve kültürün epistemesinin, söylem oluşumunun, gerçek rejiminin sınırları içinde işlev görürler”.⁵⁰

Çeviri eylemi ise var olan bu söylemi başka bir söylem içine taşır ve yedirir. Sabit bir anlam olmadığı gibi sabit bir söylem de olmayışı “aynılık ya da benzerlik” beklentisini sorunsallaştırır. Maria Tymoczko’ya göre çevirinin aktivist bir boyutu da vardır ve jeopolitik bir ajanda ve siyasi bir *angajman*la da kullanılabilir ve “*angajman* sömürgecilik sonrasına sınırlı değildir”.⁵¹ Çeviri “kaçınılmaz olarak kısmidir”, “çevirmenler seçim yapmak ve iletmek ve vurgulamak istedikleri parça ya da kısımları seçmek durumundadır”.⁵² Bu seçimler kaynak metinlerinin temsillerinin yaratımına yol açar ve *temsiller de kısmidir*.⁵³ Bu kısmilik “bir arıza, eksiklik ya da çeviride yokluk/boşluk değil çeviri eylemini doğrudan ya da dolaylı olarak taraflı/kısmi (partizan), *angaje* ve adanmış (committed) yapan bir yöndür”.⁵⁴ Ayrıca “güç diyalektiğine, siyasi söyleme ve toplumsal değişim stratejilerine katılımı sağlar ve onları esnekleştirir çeşitlendirir”.⁵⁵ Lawrence Venuti akıcılık beklentisiyle kaynak metinleri yerlileştiren Anglo-Amerikan çeviri anlayışını eleştirerek yabancılaştırma tekniğini bir tür direnç ve direniş olarak önermektedir. Ancak egemen toplumun beğenisine göre yapılan çevirinin her zaman akıcı olmak

⁴⁶ F. Balcı, agm., s. 72.

⁴⁷ S. Hall, *age.*, s. 58.

⁴⁸ S. Hall, *age.*, s. 59.

⁴⁹ S. Hall, *age.*, s. 73.

⁵⁰ S. Hall, *age.*, s. 73.

⁵¹ Maria, Tymoczko, “Translation and Political Engagement Activism, Social Change and the Role of Translation in Geopolitical Shifts”, *The Translator*, C. 1, S. 6, 2000, s. 23-47.

⁵² M. Tymoczko, agm., s. 24.

⁵³ M. Tymoczko, agm., s. 24, vurgu bana ait.

⁵⁴ M. Tymoczko, agm., s. 24.

⁵⁵ M. Tymoczko, agm., s. 24.

zorunda olmayacağı, ne kadar yabancılaştırmanın çeviriyi direnişçi kılacağına belirsiz oluşu ve bir kere dirençli olan bir çevirinin tarih boyunca dirençli olamayabileceği gibi noktalardan eleştiri almaktadır.⁵⁶

“Yerlileştirme” ve “yabancılaştırma” kavramları yorumbilimciler için başka vurgular taşır. Yorumbilimciler gözünden çeviri bir temsilden öte yabancıyla karşı karşıya gelip öznelerarası bir kendini bulma sürecidir. Hans Gadamer’e göre yorumlama içeren okuma salt okumak için yapılan okumak eyleminden farklıdır. Hem okumayı içeren hem de onu aşan bu tür bir okuma-yorumlama sürecinde bir yandan metin yeniden canlandırılırken öte yandan okur da özne olarak kendi sınırlarının farkına varır.⁵⁷ Gadamer’e göre bir metinle bir performansın yorumlama açısından birbirinden farkı yoktur, çünkü önemli olan kendimizle yabancı arasındaki söyleşidir.⁵⁸ Tarih ve dilin sınırlandırdığı öznelerarası bu süreçte bir yabancıya, ötekine, daha doğrusu yorumu yapılacak şeyin yabancı niteliğine ihtiyaç vardır.⁵⁹ Gadamer yabancıyla öznenin karşı karşıya gelip ötekine tolerans gösterdiği bu öznelerarası süreci ve söyleşiyi “ufukların birleştirilmesi” olarak tanımlar.⁶⁰ Ancak yabancıyla söyleşi yoluyla kendimiz hakkında doğru bilgiye kavuşabiliriz.⁶¹ Hiçbir özne kendinde bir değişim göstermeden karşısındakini yorumlayıp anlayamaz.⁶² Yabancıyla karşı karşıya gelinen bu süreçte dil kilit rol oynamaktadır çünkü “dil bütün anlamanın ve insan varlığının gerçekleştiği bir varlıktır. Anlama dilde gerçekleşir ve anlaşılacak şeyin varlığına aittir”.⁶³

Yorumbilimin yabancıyla kurulan söyleşi aracılığıyla kendini tanıma sürecinin bir benzerine sömürgecilik sonrası yaklaşımda rastlansa da sömürgecilik sonrası yabancıyla bu karşı karşıya gelişi daha çok asimetrik güç ilişkileri üzerinden okumaktadır. Gayatri Spivak sömürgecilik sonrası yaklaşımın çeviribilime yansımalarını kuramsallaştırmış feminist bir düşünür olarak yapısöküme benzer farklı okuma pratikleri önerisinde bulunur ve çeviri sürecini “en mahrem okuma eylemi” olarak tanımlayarak çeviriyi bir tür “münasebet” olarak ele alır. “Three Women’s Text and a Critic of

⁵⁶ M. Tymoczko, agm., s. 35-8.

⁵⁷ Hans Georg, Gadamer, *Hakikat ve Yöntem 1*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008, s. 178.

⁵⁸ Günter Figal, “The Doing the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language”, Robert J. Dostal (ed), *Cambridge Companion to Gadamer*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 115-125.

⁵⁹ H. Gadamer, *age.*, s. 186.

⁶⁰ Charles, Taylor, “Gadamer on the Human Sciences”, Robert J. Dostal (ed) içinde *Cambridge Companion to Gadamer*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 126-142, s. 142.

⁶¹ H. Gadamer, *age.*, s. 180.

⁶² Taylor, agm., 141.

⁶³ Taylor, agm., s.140.

Imperialism” başlıklı makalesinde “akıntının tersine okumak” (*reading against the grain*) olarak adlandırdığı yöntemle eril ve sömürgeci söylemi tersine çevirmeye çalışmıştır. “*Reconstellation*” terimini kullanan Spivak metnin bağlamını yeniden tanımlayarak metnin konumunu değiştirir ve böylelikle “metnin içerdiği kimlikçi olmayan söylemlerle sessiz bırakılmış özneler, odak konuma alı[nmış olur]”.⁶⁴ Bu yolla Spivak alternatif tarihsel anlatılar oluşturmak niyeti taşır. Spivak’ın “The Politics of Translation” başlıklı makalesinde ise kadın çevirmenlere yönelik önerileri vardır:

“Çevirmen metnin mahremiyetini hak ederek ona teslim olmalıdır, ancak bu şekilde metnin özel çağrısına kulak verebilir. Çevirirken metni dilin sınırlarını göstermeye sevk etmelidir. Sömürgeci bakışı yeniden kurmamak için kaynaktaki retoriği aktarabilmesi gereklidir. Ayrıca çevirmen iyi ve kötü edebiyatı ayırt edecek kadar kaynak dizgedeki yazınsal üretimleri bilmeli ve her üçüncü dünya (kadın) yazarının iyi edebiyatçı olduğu gibi bir ırkçı ön kabule mahal vermemelidir. Çevirmen, yazarla empati kurmaya değil onunla mesafeyi korumaya çalışmalıdır çünkü ‘Aynı benim gibi o da...’ şeklindeki liberal hümanizm; retoriği görünmez kılar.”⁶⁵

Yapısalcılık sonrası ve sömürgecilik sonrası bakış sadece çeviriye değil çeviribilim kuramlarını da bir üst anlatı olarak okumamıza olanak sağlar. Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı* adlı kitabının “Siyasal Eleştiri” başlıklı son bölümünde “[...]edebiyat kuramı başlı başına bir entelektüel araştırma nesnesi olmaktan ziyade, kendi tarihimize bakarken başvurduğumuz belirli bir perspektiftir” diyerek “edebiyat kuramını bu sorunlardan arınmış, ‘saf’ bir kuram olmadığı ve onlarla ilgilendiği için suçlama”nın ya da bu duruma üzülmeyi yanlış olduğunu belirtir.⁶⁶ Aslında tüm kuramlar en çok da tarih ya da siyaset gibi değişkenlerden olan etkileri göz ardı ettiklerinde bunlardan etkilenmiş olurlar ve ideolojik olurlar.⁶⁷ Asıl “kendilerini sözde ‘teknik’, ‘apaçık’, ‘bilimsel’, ‘evrensel’ hakikat öğretileri olarak sundukları için kınanmalıdırlar”, çünkü her kuramın “belirli dönemlerde belirli insan gruplarının çıkarlarıyla ilgili olduğu ve bu çıkarları destekledikleri görülür”.⁶⁸ Kurumlar “değerleri ileten otorite”ler olarak işlev görür.⁶⁹ Eagleton’a göre

⁶⁴ Ayza Vardar, *Çeviribilimde Sömürgecilik-Sonrası Dönemeç: Çeviriyle Sömürgeleştirilenin Çeviriyle Özgürleştirilme Çabası*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürler Arası Çeviribilim Doktora Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 41.

⁶⁵ Gayatri C. Spivak, *Outside in the Teaching Machine*, Routledge, New York, 1993, s. 189.

⁶⁶ Terry, Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014 (ilk baskı 1999), s. 224.

⁶⁷ T. Eagleton, *age.*, s. 224.

⁶⁸ T. Eagleton, *age.*, s. 224.

⁶⁹ T. Eagleton, *age.*, s. 230.

“...edebiyat kuramcıları, eleştirmenler ve öğretmenler doktrin satıcıları değil söylem koruyucularıdır. Görevleri, gerektiğinde bu söylemi korumak, geliştirmek, genişletmek ve başka söylem biçimlerine karşı onu savunmak, yeni gelenleri bu söyleme dahil etmek, yeni gelenlerin bu işi başarıp başarmadıklarına karar vermektir.”⁷⁰

Mona Baker ise “Narratives in and of Translation” adlı makalesinde “varlıkbilimsel, kamusal (*public*), kavramsal ve üst-söylemsel” olmak üzere dört tür anlatıdan bahseder.⁷¹ Ona göre üst-anlatılara bizler tarihin güncel eyleyicileri olarak iç içe geçmiş (*embedded*) durumdayızdır.⁷² Siyaset hem günlük pratiklerimizi hem de bu pratikleri ele alma dizgemizi etkiler. Baker’ın bu iddiasıyla paralel olarak Eagleton emperyalizmin düşünce yapımız üzerine etkilerini şöyle açıklar:

“Emperyalizm sadece ucuz işgücünün, hammaddelerin, kolay pazarların sömürsü değil, dil ve adetlerin yok edilmesidir; yalnızca yabancı orduların değil, yabancı deneyim biçimlerinin de dayatılmasıdır. Kendini yalnızca şirket bilançolarında ve hava üslerinde değil aynı zamanda konuşma ve anlamlandırma sistemlerinde de gösterir.”⁷³

Birer konuşma ve anlamlandırma dizgesi olarak çeviribilimin anlatıları ya da kuramsal üst söylemleri çeviri kavramını tanımlayış biçimleriyle ve kaynak ile erek metin/kültür/dizge arasındaki ilişkinin neyi nasıl temsil ettiği/etmesi gerektiği/edebileceği konusundaki öncülleri açısından birbirinden ayrılırlar (bkz. Geçmen (2018))⁷⁴. Çeviriyi nasıl tanımladığımız çeviri kuramımızı ve çeviri kuramı da çeviri tanımımızı şekillendirir⁷⁵. Bu nedenle çeviribilim kuramlarının da birer anlatı ve kurgu oldukları unutulmamalıdır. Bu kurgular üst anlatıların etkisi altındadır. Bu sınırları ve neyin gösterilmeyeceğini/temsil edilmeyeceğini üst anlatılar belirlemektedir çünkü “temsil, gösterilen şey kadar gösterilmeyen şey yoluyla da işlev görür”.⁷⁶ Çeviri sürecinin kendisi

⁷⁰ T. Eagleton, *age.*, s. 231.

⁷¹ Mona, Baker, “Narratives in and of Translation”, *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 1, January 2005, s. 4-13.

⁷² M. Baker, agm., s. 7 içinde Margaret R. Somers & Gloria D. Gibson., “Reclaiming the Epistemological ‘Other’: Narrative and the Social Constitution of Identity”, Craig Calhoun (ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1994, 37-99, s. 61.

⁷³ M. Baker, agm., s. 244, vurgu bana ait.

⁷⁴ Kerem, Geçmen, “Çeviri Stratejileri ve Güç İlişkileri”, *Çeviribilimde Güncel Tartışmalardan Kavramsal Sorgulamalara*, Seda Taş (ed.). Hiper yayın, İstanbul, 2018, s. 191-214.

⁷⁵ Örneğin, Osmanlı çeviri geleneğinde özgün ve çeviri arasındaki fark zaman zaman oldukça muğlaklaşmış ve çeviri yerine bir dizi başka kavram da kullanılmıştır. (bkz. Paker (2002), Karadağ (2014) ve Demircioğlu (2009)).

⁷⁶ S. Hall, *age.*, s. 78.

kadar çeviri kuramı da gerçekliği temsil etme de ayna görevi göremez. Eagleton'a göre "kuram kendini ya kullandığı belirli araştırma yöntemlerine göre ya da araştırdığı belirli nesneye göre tanımlar".⁷⁷

Eagleton şu an edebiyat olarak kabul edilen metinlerin kendilerinin de bir parçası oldukları daha derin söylemsel oluşumlara değiştiğinde şimdiki gibi algılanıp, tanımlanmayacaklarını vurgulayarak metinlerin bu nedenle kaçınılmaz olarak 'yeniden yazılacak'larını, farklı kullanımlar kazanacaklarını ve "farklı ilişki ve pratiklere yerleştirilecektir[ileceklerini]" belirtmektedir.⁷⁸ Edebiyat algımız bunu görmezden gelmemize neden olmaktadır. Benzer şekilde bir zaman ve belli bir toplumda çeviri olarak kabul gören metin farklı bir zaman dilimi ya da mekânda çeviri olarak kabul görmeyebilir ya da eskiden çeviri denen bir metin şimdi çeviri sayılmayabilir⁷⁹. Çeviri olası seçenekler arasından yapılan bir karar ve seçim sürecidir ve aslında kullanılmayan tüm seçenekler bir yeniden çeviri olarak daha sonra hayat bulabilir.⁸⁰

Sonuç

Çeviribilim özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıktığından bu yana farklı paradigmalarda çeşitli çeviri kuramları aracılığıyla inceleme nesnelere (kaynak metin, erek metin ve eyleyici vb.) ve çeviri süreçlerini (öncesi, sonrası ve bağlamlarıyla) giderek daha geniş ve disiplinlerarası boyutta incelemektedir. Tüm bu kuramsal çalışmalarda önermelerimizin olmazsa olmazı çeviri kavramı kaçınılmaz olarak yer almasına rağmen tek bir çeviri kavramı olmadığını ve bu kavramın hem eşsüremlili hem artsüremlili olarak hem de öznenen özneye farklılık gösterdiğini yoksayma eğiliminde oluruz. Çünkü bir tartışma yürütmek için hepimizin aynı şeyden bahsettiğini düşünmek isteriz. Hâlbuki çeviri kavramını tanımlama şeklimiz ve bu kavrama çizdiğimiz sınırlar çeviri üzerine yürüttüğümüz söylem ve üst-söylemlerin de sınırını ve doğasını belirlemektedir. Bu nedenle söz konusu kuramları birbiriyle karşılaştırırken ya da eleştirirken çeviri kavramıyla ilgili çıkış

⁷⁷ T. Eagleton, *age.*, s. 226.

⁷⁸ T. Eagleton, *age.*, s. 242.

⁷⁹ Yeniden çeviriler özellikle edebiyat alanında farklı çeviri kavramı ve beklentilerinin doğduğu yeniden üretimlerdir denilebilir. Işın Bengi-Öner'in (2001) incelediği Shakespeare çevirilerinin Saadet-Bülent Bozkurt çevirileri yansıtmacı bir paradigmanın örneğiymişken Can Yücel çevirileri dizgeci paradigmanın bir örneği olarak okunabilir. Yine bir temsil vardır ancak temsil edilen öğeler farklıdır. Yapısalcılık sonrası ise Vladislav Yerko'nun (2008) yaptığı/çizdiği/ürettiği Hamlet'in görsel çevirisi örneğinde olduğu gibi bir temsilden çok kaynak ile girilen münasebetin bir ürünü, sonucu niteliğindedir.

⁸⁰ Bkz. Theo Hermans, "Translation, Irritation, Resonance", *Constructing a Sociology of Translation*, Michaela Wolf ve Alexandra Fukari (ed.), John Benjamins, 2007, s. 57-78.

noktalarındaki farklılıkları unutmamak gerekir. Temsil kavramı bu farklı çıkış noktalarından biridir. Çeviribilim kuramları ve çeviri üzerine söylenen tüm söylemler çevirinin bir tür temsil olduğu ve bir şeyleri temsil ettiği konusunda hemfikirdir. Ancak neyi, kimi, ne kadar ve nasıl temsil ettiğiyle ilgili önermeleri birbirinden farklılık gösterdiğinden aslında çeviri tanımları ve dolayısıyla çeviriden ve çevirmenden ne bekledikleri de çeşitlilik göstermektedir. Çeviriyi eşdeğerlik kavramı üzerinden değerlendiren ve eşdeğerliği taklidin, temsilin bir derecesi olarak gören dilbilgisel yaklaşımdan sonra dizgeci paradigma hem dili ve temsili hem de çeviriyi birer dizge olarak görerek çeviri sürecine toplumu, kültürü ve ideolojiyi dahil etmiştir. Yapısalcılık sonrası ve sömürgecilik sonrası incelemeler ise temsili yapısöküme uğratan ve çevirinin kısmi ve yanlı doğasını vurgulayan bakışlarıyla kendilerinden önce tüm söylenenleri yeni bir gözle yeniden okuma gereği uyandırmıştır. Çeviri kavramsallaştırmalarındaki bu farklılıkların tespitinin çeviribilim açısından bir yararı da “sadakat” temelli paradigma öncesi söylemlerinin halen bazı çevrelerde kabul görmesi ve bunların çürütülmesinde çevirinin aynılık-farklılık ikili zıtlığında değil dinamik ve değişken bir temsiliyet bağlamında ele alınmasının etkili olabilmesidir.

KAYNAKÇA

- Appignanesi, Richard ve Chris Garratt, *Herkes İçin Postmodernizm*, çev. Doğan Şahiner, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996.
- Ayten, Tuba, *Fotoğraf ve Temsil: Ara Güler'in İstanbul'a Bakışı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Baker, Mona, “Narratives in and of Translation”, *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 1, January 2005, s. 4-13.
- Balcı, Fatih, “Modern Sanatta Temsil Krizi”, *Journal of Arts*, c: 2, s: 1, 2019, s. 63-76.
- Catford, John C., *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*, Oxford University Press, London, 1965.
- Çakıroğlu, Kadir İlber, “Representation in Translation and Author’s Preferred Text”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2019, (Ö5), 277-284, DOI: 10.29000/rumelide.606156.
- Demircioğlu, Cemal, “Osmanlı Çeviri Tarihi Araştırmaları Açısından ‘Terceme’ ve ‘Çeviri’ Kavramlarını Yeniden Düşünmek”, *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Cem Dilçin Armağanı, Sayı 33, Cilt I, Harvard University Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2009, s. 159-177.
- Derrida, Jacques, “Sending: On Representation”, *Social Research*, 49(2), 1982, s. 249-326.

- Eagleton, Terry, *Edebiyat Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014 (ilk baskı 1999).
- Figal, Günter, "The Doing the Thing Itself: Gadamer's Hermeneutic Ontology of Language". Robert J. Dostal (ed) içinde, *Cambridge Companion to Gadamer*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s.115-125.
- Gadamer, Hans Georg, *Hakikat ve Yöntem I*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008.
- Geçmen, Kerem, "Çeviri Stratejileri ve Güç İlişkileri", *Çeviribilimde Güncel Tartışmalardan Kavramsal Sorgulamalara*, Seda Taş (ed.), Hiper yayım, İstanbul, 2018, s. 191-214.
- Hall, Stuart, *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, çev. İdil Dündar, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Hermans, Theo, "Translation, Irritation, Resonance", *Constructing a Sociology of Translation*, Michaela Wolf ve Alexandra Fukari (ed.), John Benjamins, 2007, s. 57-78.
- Jakobson, Roman, "On Linguistic Aspects of Translation", Rueben Brower (ed.), *On Translation*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1959, s. 232-239.
- Kahraman, Hasan Bülent, "Sanatta Konvansiyonel-Tradisyonel İlişkinde Bakışlar", *Hürriyet Gösteri*, 1991, s. 124.
- Karadağ, Ayşe Banu, *Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak*, Diye Yayınları, İstanbul, 2014.
- Karpenko Ivan, "The Concept of "Translation": History and Theory", *Logical Investigations*, C. 19. (özel sayı), Humanitarian Initiatives Center, M., St. Petersburg, 2013. s. 308-325.
- Koçak, Orhan, *İmgenin Halleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- Long, Jixing, "Translation Definitions in Different Paradigms", *Canadian Social Science*, 9 (4), 2013, 107-115. Available from: <http://www.cscanada.net/index.php/css/article/view/j.css.1923669720130904.2703>. DOI:<http://dx.doi.org/10.3968/j.css.1923669720130904.2703>.
- Milton, John ve Paul Bandia (ed), *Agents of Translation*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2009.
- Newmark, Peter, *Approaches to Translation*, Prentice Hall Print, London & New York, 1982/2001.
- Nida, Eugene A., *Towards a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Brill, Leiden, 1964.
- Öner Bengi, Işın, *Çeviri Kuramlarını Düşünürken*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Paker, Saliha, "Translation as Terceme and Nazire Culture-bound Concepts and their Implications for a Conceptual Framework on Ottoman Translation History", *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, Theo Hermans (ed.), St. Jerome Publication, Manchester, 2002, s. 120-143.

- Somers, Margaret R. ve Gloria D. Gibson, "Reclaiming the Epistemological 'Other': Narrative and the Social Constitution of Identity", Craig Calhoun (ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1994, s. 37-99.
- Spivak, Gayatri C., *Outside in the Teaching Machine*, New York: Routledge, 1993.
- _____. "Can The Subaltern Speak?" *Marxism and the Interpretation of Culture*, Cary Nelson (ed.), Lawrence Grossberg. University of Illinois Press, Urbana, IL, 1988.
- _____. "Three Women's Text and a Critique of Imperialism", *Critical Inquiry*, C. 12, S. 1, 1985.
- Robinson, Douglas, *Western Translation Theory from Herodotus to Nietzsche*, Routledge, London and New York, 2014.
- Tahir-Gürçağlar, Şehnaz, "Çoğuldizge Kuramı, Uygulamalar, Eleştiriler", *Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler*, Mehmet Rifat (ed.), s. 243-268, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 243-268.
- Taylor, Charles, "Gadamer on the Human Sciences", Robert J. Dostal (ed), *Cambridge Companion to Gadamer*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 126-142.
- Tymoczko, Maria, "Translation and Political Engagement Activism, Social Change and the Role of Translation in Geopolitical Shifts", *The Translator*, C. 1, S. 6,, 2000, s. 23-47.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13556509.2000.10799054>
- _____. *Translation, Resistance, Activism*, Amherst and Boston: University of Massachusetts Press, 2010, s. vii-xii.
- Üstünsöz, İrem, "The Notion of 'Translation as Rewriting' and its Implications for the Post-colonial Approach to Translation", *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2010, s. 89-106.
- Vardar, Ayza, *Çeviribilimde Sömürgecilik-Sonrası Dönemeç: Çeviriyle Sömürgeleştirilenin Çeviriyle Özgürleştirilme Çabası*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürler Arası Çeviribilim Doktora Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Varol, Sibel F., *Temsil, İdeoloji, Kimlik*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016.
- Wolf, Michaela ve Alexandra Fukari (ed.), *Constructing a Sociology of Translation*, John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, 2007.
- Yerko, Vladimir, *The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark* [İllüstrasyon], 2008.
<http://book-graphics.blogspot.com/2013/03/hamlet-prince-of-denmark.html>
- Zeren, Vecihe Özge, "Çağdaş Sanatta Gerçeklik Temsili Sorunsalı ve Metadram", *Journal of Arts*, C. 2, S. 2, 2019, s. 77-94.